

З. Прядейн В. П. Понятие ответственности, исполнительности, воли, как объекта психолого-педагогического исследования. *Педагогика. Психология*, 2012. Вып. 1. С. 33–45.

Одержано 04.03.2018

*Рассмотрены особенности ответственности в молодом возрасте как критерий личностной зрелости, которая в свою очередь обеспечивает полноценное функционирование в обществе, ассимиляцию принятых в нем норм и правил.*

**Ключевые слова:** ответственность, личностная зрелость, молодой возраст.

---

УДК 159.9:351.74(477)«192»

**Володимир Анатолійович ГРЕЧЕНКО,**

доктор історичних наук, професор,  
завідувач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін факультету № 6  
Харківського національного університету внутрішніх справ,  
заслужений працівник освіти України;  
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-6046-0178>;

**Яна Сергіївна ПОСОХОВА,**

кандидат психологічних наук, старший викладач  
кафедри соціології та психології факультету № 6  
Харківського національного університету внутрішніх справ;  
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-3374-3930>

**НАЦІОНАЛЬНА СКЛАДОВА МЕНТАЛЬНОСТІ  
ПРАВООХОРОНЦЯ В УСРР В 1920-Х РР.**

*Проаналізовано національний аспект ментальності правоохоронця в радянській Україні у 1920-х рр. з використанням методології французької школи «Анналів». Зроблена спроба визначити, як національний характер правоохоронців українського походження впливає на їх діяльність.*

**Ключові слова:** історична психологія, ментальність, правоохоронці, українці, національний характер.

Хоча історія і психологія як науки виникли окремо багато років тому, американський психоісторик Генрі Ебель вважає, що історія була пов'язана з психологією з самого початку, оскільки корені зародження історії мали чисто психологічний мотив –

прагнення окремих осіб і цілих співтовариств знайти спадкоємність свого буття. Своєрідним єднальним мостом між історією і психологією стала соціально-культурна антропологія. Доступність антропологічного інструментарію у вивченні історичних явищ належним чином оцінили представники школи, що сформувалася при французькому часописі «Аннали» («Літописи»). Засноване Марком Блоком і Люсьєном Февром це видання стало одним з головних центрів реформування історичної науки. Л. Февр був переконаний, що союз з психологією має кардинальне значення для подальшого розвитку історичної науки. «Скільки людей розлучається з історією, скаржачись, що в її морях, досліджених вздовж і поперек, більше нічого відкривати. Раджу їм зануритися в морок Психології, що зчепилася з Історією: вони знову набудуть смаку до досліджень» [1, с. 125]. М. Блок вивчав ментальність людей минулого і вважав, що зрештою визначальним фактором людських вчинків в історії є психологія. Згідно поглядам засновників школи «Анналів» історична реконструкція не зачіпає структури особи, типологій і класифікацій психічних процесів і властивостей. Вона зосереджується на узагальненні уявлень епохи, зроблених за допомогою реконструкції знизу (а не отриманих апріорі як дух епохи). Цей результат дослідження іменується єдиною психологічною матрицею епохи або баченням світу (менталітетом). За визначенням Р. Мандру, «бачення світу охоплює сукупність психічних кадрів – як інтелектуальних, так і етичних – за допомогою яких індивіди і групи щодня будують своє мислення і дії» [1, с. 129].

Категорія «ментальність» дає змогу аналізувати національний характер людей в етнічному контексті. Саме такий підхід ми прагнемо використати для характеристики деяких рис ментальності правоохоронців 1920-х рр. Для цього необхідно звернутися до національного складу працівників міліції 1920-х рр. Станом на кінець 1923 р. контингент міліції поділявся за національним складом так: українців – 55 %, росіян – 33 %, інші національності – 12 %. Згодом поступово збільшується частка українців (так, у 1926 р. їх було 56,2 %, у 1928 р. – 62,7 %, у 1929 – 64,8 %) [2, с. 20]. Як цей чинник впливав на менталітет правоохоронців?

Їх загальна ментальність виявлялася в домінуючих життєвих настроях, у характерній специфіці світовідчуття, сприйняття

світу, в системі етичних вимог, моральних норм, духовних цінностей, у взаємостосунках між людьми, в сімейних засадах, у ставленні до праці, в організації побуту, проведенні свят. У них формувалася певна система образів, уявлень, ціннісно-сенсових утворень і «своєрідних правил життя», що стимулювала і регулювала найдоцільніший у конкретних історичних умовах тип поведінки. Особливу роль відіграло дотримання «своєрідних правил життя», характерних для силової структури як знаряддя тоталітарного режиму. Це було вирішальним чинником. Правоохоронці усвідомлювали свою зверхність над іншими громадянами держави і їх належність до певної соціальної групи домінувала у розвитку їх ментальності. Вона досить рельєфно відображала внутрішній стан, світосприйняття людини. Таке своєрідне «Ми-почуття» утверджувало усвідомлення специфіки власної групи, її суттєві відмінності від інших груп. Проте повністю відкидати вплив національного фактору не можна. Тисячолітнє існування українського етносу, національний характер українців, який формувався віками, роки визвольних змагань доби Української революції, яка завершилася відносно явищ, які аналізуються, зовсім недавно, початок політики українізації не могли також не впливати на їх ментальність.

Важливим аспектом вияву національного характеру є діяльність, тому досліджуючи ментальність правоохоронців, потрібно взяти до уваги продукти цієї діяльності. На цю діяльність впливали деякі типові риси українського національного характеру. Звичайно, що ми не можемо тут говорити стосовно того часу, наприклад, про демократичність, волелюбність, але цілком доцільно вказувати на емоційність, толерантність до інших народів, працелюбство. Українцям також притаманна така психологічна риса, як інтровертність. Ця риса, на нашу думку, теж була властива ментальності правоохоронця того часу. Цьому сприяла загальна політична та морально-психологічна ситуація в державі, де почалося формування радянського тоталітарного режиму. Тому інтровертність, з якою пов'язані миролюбність, несприйняття агресії та насильства, надання великого значення своїй внутрішній свободі протягом досліджуваного історичного періоду почала витіснятися екстравертністю під сильним впливом пропагованого та насадженого більшовиками колективізму.

Цьому сприяло також і те, що з інтровертністю пов'язана така характерна риса українців, як індивідуалізм. Разом з тим, посилення інтровертності мало й певне позитивне значення для розвитку особистості правоохоронця, оскільки орієнтувало на критичне ставлення до себе, своїх дій, стимулювало відповідальне ставлення до підсумків своєї праці. Ще однією важливою рисою українського національного характеру є емоційність, яка суттєво впливала на діяльність правоохоронців. Це виявлялося в підвищеній чутливості, вразливості, схильності ображатися, слабкій вольовій регуляції. Разом з тим, підвищена чутливість до всього, особливо до стосунків з іншими людьми, нерідко поєднувалася в правоохоронців українського походження з певною амбіційністю, кар'єризмом, що достатньо чітко виявлялося у наданні переваг зовнішнім атрибутам, ніж суті явищ. Переважання емоційності, споглядальності, мрійливості над волею нерідко гальмували процес досягнення задуманої мети, реалізації планів, доведення до кінця розпочатої справи. Неадекватність вольової регуляції виявлялася в таких характерологічних рисах, як упертість, прагнення зробити щось по-своєму, всупереч раціональній логіці і навіть вимогам керівництва.

Отже, національний чинник був суттєвим у менталітеті правоохоронця вказаного періоду, але не основним.

#### **Список бібліографічних посилань**

1. Шкуратов В. А. Историческая психология. Книга первая. Введение в историческую психологию. 3-е расш. изд. М. : Кредо, 2015. 244 с.
2. Греченко В. А. Українізація міліції УСРР у 1920-ті роки. *Право і Безпека*. 2016. № 3 (62). С. 18–22.

*Одержано 05.03.2018*

*Проанализирован национальный аспект ментальности правоохранителя в советской Украине в 1920-х гг. с использованием методологии французской школы «Анналов». Сделана попытка определить, как национальный характер правоохранителей украинского происхождения влиял на их деятельность.*

**Ключевые слова:** историческая психология, ментальность, правоохранители, украинцы, национальный характер.